

VLOGE IN POSLANSTVO SODOBNEGA MNOGOTEREGA DRUŽBENOSPOLNEGA DISKURZA PRI SEVERNOAMERIŠKIH STAROSELCIH

Izvirni znanstveni članek | 1.01

Datum prejema: 10. 7. 2019

Izveček: Članek na podlagi terenske raziskave v Idaho (ZDA) osvetljuje kompleksnost in specifičnost severnoameriškega panstaroselskega mnogoterega družbenospolnega diskurza oziroma gibanja *Two Spirit*. V obdobju pred intenzivno kolonizacijo je več kot tretjina severnoameriških staroselskih družb vzdrževala sisteme mnogoterih družbenih spolov in z njimi povezanih družbenih vlog. Prikazano je, kako osebe v gibanju *Two Spirit* razumejo svoje družbene vloge in poslanstvo, kakšne so razlike med *Two Spirit* in zahodnim diskurzom LGBTQIA+ ter kako se gibanje *Two Spirit* navezuje na dekolonizacijo staroselskih skupnosti.

Ključne besede: severnoameriški staroselci, mnogoterost družbenospolnih identifikacij, družbene vloge in poslanstvo *Two Spirit*, aktivizem *Two Spirit*, dekolonizacija staroselcev

Abstract: Based on the ethnographic research in Idaho (USA), the article highlights the complexity and specificity of the North American Pan-Indigenous multiple genders discourse or the Two Spirit movement. In the period before intense colonisation, more than a third of North American Indigenous societies maintained multiple genders systems and related social roles. The author has shown how individuals within the Two Spirit movement understand their social roles and mission, what the differences are between the Two Spirit and Western LGBTQIA+ discourses, and how the Two Spirit movement relates to the decolonisation of Indigenous communities.

Keywords: North American Indigenous peoples, multiple genders identifications, Two Spirit social roles and mission, Two Spirit activism, decolonization of Indigenous peoples

Uvod

Za razumevanje spola in z njim povezanih kategorij, kot so družbenospolne vloge, norme, identifikacije in uprizoritve, lahko uporabimo metaforo umetnosti. Tako kot umetnost so tudi spol in njegove izrazne oblike odvisni od družbenega diskurza in od njega nikakor ne morejo biti ločeni. Umetnost se kaže v raznoteri izraznosti, kar daje navidezni vtis svobode, ki je odvisna od umetnikovega dojemanja sveta in družbenega diskurza, v katerem je potekala njegova socializacija. Tako je tudi s spolom, saj je kljub svoji raznoterosti, fluidnosti in nenehnemu redefiniranju družbeno-kulturno konstruiran, torej odvisen od specifičnega zgodovinskega in družbeno-kulturnega diskurza. Po drugi strani pa ima umetnik_ica(+)¹ tudi določeno mero osebne moči in svobode, da izzove omejujoče normativne družbene standarde in pozove k njihovi redefiniciji. Podobno je tudi s spolom in z družbenospolnimi identifikacijami: ko opredelitve in definicije v spolnem diskurzu postanejo preveč omejujoče, nastane potreba po njihovi redefiniciji.

1 V skladu z rabo spolno občutljivega jezika v celotnem besedilu uporabljam tako moško kot tudi žensko spolno obliko (npr. avtorji_ice). Z uporabo oznake (+) vključujem vse osebe, ki se niso opredelile in se ne opredeljujejo v okviru moško-ženske spolne binarnosti, in tudi tiste, ki se ne opredeljujejo v okviru družbenih kategorizacij spola.

V raziskavi se osredotočam predvsem na sodobno severnoameriško panstaroselsko² gibanje *Two Spirit*, v katerem potekajo redefinicije, reinterpretacije in ubujanje staroselske kulturno-zgodovinske tradicije mnogoterosti spolov, vlog in identitet ter splošnih elementov staroselske kulture. Panstaroselski krovni termin *Two Spirit* v severnoameriških staroselskih kulturah vključuje veliko različnih spolnih identifikacij in vlog, zato je zelo težko najti ustrezno terminološko različico v slovenskem jeziku. Dobesedni prevod v slovenski jezik bi bil lahko termin 'dvodušje', kar pa nikakor ne razloži kompleksnosti vseh identifikacijskih in kulturnih razsežnosti izraza. Ustrezna obrazložitev izraza bi bila lahko tudi sodobna družbeno-kulturna tradicija³ o mnogoterosti družbenospolnih identifikacij,

2 Severnoameriški staroselci so se v večjem delu novejši ameriške zgodovine (začetek 20. stoletja) ob raznih priložnostih povezovali in se še vedno povezujejo v različne kompleksne politične in družbene enote, ki presegajo »plemenske« meje in pripadnosti (Spletni vir 7). Za medplemensko politično (NCAI – *National Congress of American Indians*, Nacionalni kongres ameriških Indijancev), družbeno in kulturno (prireditve *Powwow*) povezovanje severnoameriških staroselcev se je uveljavil izraz »panstaroselsko« gibanje (Spletni vir 7). Gibanje *Two Spirit* je prav tako panstaroselsko politično, družbeno in kulturno gibanje.

3 Za uporabo izraza 'sodobna' družbeno-kulturna tradicija sem se odločila, ker gre pri pan-staroselskem gibanju *Two Spirit* za sodobno

spolov, vlog in odgovornosti, ki jih morajo osebe *Two Spirit* izpolnjevati v svojih severnoameriških staroselskih skupnostih. Diskurz *Two Spirit* kljub veliki želji po distanciranju od zahodnega družbenega diskurza LGBTQIA+⁴ vsebuje tudi nekatere njegove vidike, vsaj kar zadeva rabo terminologije in opredeljevanja v različnih identifikacijah LGBTQIA+.⁵ Dokler ne poiščem ustrežnejšega termina v slovenskem jeziku, uporabljam angleški termin *Two Spirit*. Prisilna kulturna asimilacija in obsežno pokristjanjevanje severnoameriških staroselcev v 19. in 20. stoletju sta v večini skupnosti, ki so v preteklosti priznavale mnogoterost družbenih spolov, privedla do preoblikovanja etike in nekakšne »navidezne« amnezije ter celo zavračanja mnogoterih družbenospolnih identifikacij in vlog. »Navidezne« amnezije zato, ker so se zgodbe o nastanku sveta, miti in pripovedi o osebah, ki so imele specifično nemoško in nežensko družbeno vlogo, v različni meri ohranili do danes. Kljub krščanskim moralnim načelom o moško-ženskem spolnem dualizmu in heteronormativni spolnosti so nekatere staroselske skupnosti uspešno prehajale in še vedno prehajajo med zahodnimi in staroselskimi kulturnimi elementi. Pogled na sodobni severnoameriški panstaroselski mnogoteri družbenospolni diskurz je zato zelo kompleksen in poln paradoksov. Gibanje *Two Spirit* je namreč večkulturni in večdimenzionalni družbeni pojav. Njegova večkulturnost se kaže predvsem v vključevanju številčnosti in različnosti samih staroselskih kultur. Večdimenzionalnost gibanja *Two Spirit* pa se odraža predvsem v različnih pogledih tako v posameznih staroselskih skupnostih in samem panstaroselskem mnogoterem spolnem gibanju kot tudi pri posameznikih, ki živijo v rezervatih in urbanih okoljih. Če dodamo še prehajanje med staroselskimi in zahodnimi spolnimi kulturnimi elementi, dobimo še bolj zapleteno sliko. Dejstvo pa je, da je sodobni panstaroselski mnogoteri spolni diskurz specifična družbeno-kulturna kategorija, ki vključuje velik spekter staroselskih mnogoterih družbenospolnih vlog, spolov, identifikacij, obveznosti

obujanje, reinterpretacijo in ponovno izumljanje staroselske tradicije o mnogoterosti družbenospolnih identifikacij in vlog. Severnoameriški staroselci_ke(+), ki so se opredeljevali v mnogoterostih družbenospolnih identifikacij in vlog, so s svojim aktivizmom začeli intenzivneje in javno nastopati v 70. letih 20. stoletja, po gibanju za državljanske pravice v 60. letih, termin *Two Spirit* pa je bil izoblikovan v začetku 90. let.

- 4 Kratica LGBTQIA+ označuje *lesbian* ('lezbijke'), *gay* ('geje'), *bisexual* ('biseksualne'), *transgender* ('transspolne'), *queer/questioning* ('kvir/spolno nedefinirane'), *intersexual* ('interseksualne'), *asexual* ('aseksualne') osebe in (+) inkluzivnost vseh oseb, ki se ne opredeljujejo v okviru navedenih identifikacij ali se opredeljujejo v okviru več kot le ene.
- 5 Nekateri severnoameriški staroselci se identificirajo hkrati kot *Two Spirit* in LGBTQIA+ ali samo kot *Two Spirit* ali samo kot LGBTQIA+. Ne glede na uporabo različnih družbenospolnih identifikacijskih terminov (tudi zahodnih LGBTQIA+) je pripadnost staroselski kulturni tradiciji tista, ki pomembno dopolnjuje njihovo osebno družbenospolno identifikacijo in pričakovane družbene vloge.

in odgovornosti do lastne staroselske in tudi do skupnosti *Two Spirit*.

V prispevku predstavljam kratko zgodovinsko in terminološko perspektivo severnoameriškega staroselskega mnogoterega spolnega diskurza ter nove vidike inkluzivnejših antropoloških epistemoloških perspektiv, ki se zavzemajo za enakovredno obravnavanje tako staroselskih kot tudi zahodnih načinov razmišljanja in interpretacij znanja. Za večjo preglednost besedila in nazornejši prikaz staroselskih ontoloških in epistemoloških perspektiv pri avtorjih_icah(+) navajam tudi njihovo staroselsko poreklo. Na podlagi rezultatov etnografske terenske raziskave predstavljam, kako severnoameriški staroselci_ke(+) družbene vloge opredeljujejo s sodobnim mnogoterim spolnim diskurzom in v čem vidijo razlike med staroselskim mnogoterim in zahodnim spolnim diskurzom LGBTQIA+.

V prispevku za avtohtone prebivalce_ke(+) Severne Amerike uporabljam termin staroselci_ke.⁶ V zvezi z rabo terminov 'pleme' in 'plemenski'⁷ (ang. *tribe, tribal*), ki imata v zahodni terminologiji lahko tudi slabšalni pomen – označujeta namreč nižjo obliko družbene organizacije – sama raje uporabljam termina, kot sta 'skupnost' ali 'ljudstvo', vendar pri tem dosledno upoštevam in spoštujem želje svojih sogovornikov_ic(+) in avtorjev_ic(+), ki jih povzemam. Slovenim samo tista poimenovanja staroselskih ljudstev, v katerih pravilnost sem prepričana.

Zgodovinska perspektiva

Aktivist LGBTQIA+ in antropolog Will Roscoe (1998: 6–7) piše, da je ob začetnem stiku z Evropejci na ozemlju Severne Amerike med 400 staroselskimi skupnosti kar 155 vzdrževalo sisteme mnogoterih družbenih spolov oziroma

6 Termin »Indijanci« uporabljam samo v primerih, ko navajam literaturo ali spoštujem osebne želje oseb, ki sodelujejo v raziskavi. Moje terenske izkušnje kažejo, da se večina staroselcev v vsakdanjem življenju identificira kot *American Indians* ('ameriški Indijanci'), sorazmerno je sprejet tudi termin *American Indigenous peoples* ('ameriška staroselska ljudstva'), medtem ko je termin *Native Americans* ('ameriški domačini') manj zaželen, saj pravijo, da je vsakdo, ki je rojen v ZDA, lahko obravnavan kot domačin. Pogosto slišim pripombe, da sta termina ameriški domačini ali staroselci preveč akademska in nista del vsakdanjega življenja ljudi, za katere je izraz »Indijanci«, ne glede na neustreznost poimenovanja in genocidno kolonialno preteklost, pomembno sredstvo identifikacije in ponosa, ki simbolizira njihovo kulturno kontinuiteto, simbol moči in upora proti še vedno trajajočim asimilacijskim politikam ZDA.

7 Pri staroselcih se termina pleme in plemenski navezujeta predvsem na pomembnost povezanosti in vzajemnega delovanja v skupnosti ter na pripadnost suverenemu ljudstvu. V rabi termina večinoma ne vidijo nobene negativne konotacije. Trenutno je v ZDA 573 zvezno priznanih suverenih plemenskih ljudstev, ki z vlado ZDA vzpostavljajo formalni odnos 'narod do naroda' oziroma 'vlada do vlade' (*nation to nation relationship*), so pa različno poimenovani kot plemena, narodi, skupine, *pueblosi* ali vasi, skupnosti ali staroselske vasi (Spletni vir 4). Plemenski narodi imajo v odnosu z vlado ZDA pravico do lastne samouprave, vendar je njihov politični status opredeljen kot 'domači odvisni narodi' (*domestic dependent nations*) (Spletni vir 5).

alternativnih družbenospolnih vlog. Vsaj v polovici primerov je bil zabeležen tudi status za žensko različico.⁸

Za razumevanje staroselske severnoameriške tradicije mnogoterosti družbenospolnih identifikacij, spolov in vlog je zelo pomembno poznavanje staroselskih življenjskih ontologij oziroma razumevanja in doživljanja sveta. Roscoe (1998: 6) pravi, da staroselsko razumevanje sveta bolj kot na tehnologiji temelji na poudarjanju znanja v odnosu do okolja, kar posledično vodi do visoko razvitih in ovrednotenih intuitivnih oblik znanja, kot so npr. vizije, sanje, stanja transa, ki so pomemben vir informacij, usmeritev, sposobnosti in sreče. Razumevanje mnogotere družbenospolne tradicije je na podlagi ciklične ontološke perspektive, ki je splošno sprejeta razlaga razumevanja sveta v številnih staroselskih družbah, zelo izvirno prikazal Curtis Harris (Apač San Carlos). Harris (po Roscoe 1998: 111) pravi, naj si predstavljamo krožnico medsebojno povezanih točk, ki predstavljajo različne oblike družbenospolnih identifikacij (npr. različne oblike spolnosti), in osebo, ki se nahaja na določeni točki krožnice. Pri tem poudari, da se oseba v različnih obdobjih svojega življenja lahko nahaja na katerikoli točki krožnice in ne nujno na eni ali drugi skrajnosti opozicijske linije moški – ženska ali homoseksualnost – heteroseksualnost.

Kategorizacija mnogoterih spolov je pred širitvijo ZDA proti zahodu in uveljavljanjem asimilacijskih politik v 19. in 20. stoletju potekala predvsem na temelju individualnih osebnostnih (značajskih) značilnosti, specializiranih delovnih vlog, nadarjenosti in zanimanja za določene specifične dejavnosti (Roscoe 1998: 8). Duane Brayboy (staroselskega porekla Tuscarora) pravi (Spletni vir 1), da so osebe *Two Spirit* v staroselskih skupnostih tradicionalno imele poseben družbeni status in uživale veliko spoštovanje, bili so npr. zdravilci, vizionarji, tkalci, lončarji, poročni svetovalci, izdelovalci nakita, umetniki, skrbeli so tudi za ustno tradicijo, osirotele otroke in ranjence v vojnih odpravah ter dodeljevali imena, ki naj bi prinašala srečo. V nekaterih severnoameriških staroselskih družbah so njihov status zaznamovale tudi različne duhovne in vizionarske sposobnosti (sanje in videnja) ter testiranja staršev v času pred puberteto (obredni preizkusi⁹) ali babice, ki so poma-

gale pri rojstvu otrok (Roscoe 1998: 8). Tudi strokovnjakinja za politične vede Sabine Lang potrjuje (1998: 187), da so se ženske-moški¹⁰ in moški-ženske¹¹ v staroselskih kulturah planjav in prerij ter Kalifornije in severozahoda ravnali po vizijah ali sanjah, ki so upravičile in pojasnile njihovo odločitev za izbiro družbenega spola.

Večina avtorjev_ic(+) in raziskovalcev_k(+), na katere se navezujem, se strinja, da so bili posamezniki_ce(+) mnogoterih družbenih spolov sprejeti in vključeni v svoje skupnosti, v nekaterih so imeli celo visok družbeni in gospodarski status ter so uživali posebne privilegije. Seveda se je njihov družbeni status razlikoval glede na specifično staroselsko skupnost. Ameriški socialni psihologinji in teoretičarki spola Suzanne Kessler in Wendy McKenna (1978: 26) pravita, da je bila v nekaterih družbah vloga *berdache*¹² (*berdaše*, množina *berdaši*) institucionalizirana (npr. sibirski Čukčiji, ang. Chuckee). V teh družbah je za *berdaše* obstajala obredna vloga s predpisanimi privilegiji in odgovornostmi; skoraj vedno je v skupnosti obstajala tudi oseba, ki je to vlogo izpolnjevala. Institucionalizirana obredna vloga je *berdašem* zagotavljala visok družbeni status (Kessler in McKenna 1978: 26). Avtorici pravita, da so v družbah (npr. Zuniji, ang. Zuni), v katerih vloga *berdaše* ni bila institucionalizirana, posameznikom_cam(+) z alternativnimi družbenospolnimi identifikacijami kljub temu zagotovili sprejemljivo družbeno vlogo. V primeru neinstitucionalizirane vloge *berdaše* so imeli_e ti posamezniki_ice(+) nižji družbeni status, vendar so bili člani skupnosti do njih kljub temu strpni (Kessler in McKenna 1978: 26). Langova prav tako razlaga (1998: 188), da so se vloge žensk-moških in moških-žensk razlikovale med posameznimi plemeni. Avtorica pravi (1998: 188), da so le v manjšem številu severnoameriških staroselskih kultur ženskam-moškim na podlagi družbenospolnega statusa in duhovnih sposobnosti pripisovali posebne nadnaravne moči in obredne vloge. V nekaterih severnoameriških staroselskih kulturah so bili npr. ženske-moški zdravitelji_ce(+), vendar ne zaradi posebnega družbenospolnega statusa, ki so ga imeli_e(+), temveč zaradi družbenospolne vloge, ki so si jo izbrali_e (+) (Lang 1998: 188). Tudi Roscoe (1991: 5) razlaga, da *berdaši* v severnoameriških

8 Žensko različico so v sistemu mnogoterih družbenih spolov in vlog pri severnoameriških staroselcih predstavljale osebe, ki so imele ženski biološki spol in so prevzele družbene vloge moških (bile so bojevnice ali poglavarke) ali pa so opravljale moško delo oziroma poklice (Roscoe 1991: 5).

9 Zgodovinar in antropolog Walter L. Williams navaja Ruth Underhill, ki je v svoji etnografiji med Papagi v zgodnjih 30. letih 20. stoletja zapisala, da so bili *berdaši* med Papagi nekaj običajnega in da je bila njihova vloga javno priznana že v otroštvu. Če so starši pri otroku biološko moškega spola opazili, da raje opravlja ženska opravila, so ga testirali. Mnogo njenih informatorjev je kot del običajnega postopka navedlo, da so iz vejevja zgradili majhen ograjen prostor, vanj pa postavili »moška« lok in puščico in »žensko« košaro. Dečka so starši napotili v sredino ograjenega prostora, na ogradi zanetili ogenj

in opazovali, katere predmete bo zagrabil, ko bo stekel ven. Če je pograbil košaro, so starši sprejeli dejstvo, da je otrok *bedaš* (Uderhill po Williams 1992: 24).

10 Biološki moški v ženski vlogi.

11 Biološka ženska v moški vlogi.

12 Termin *berdache* (*berdaš*) izvira iz francoske besede *bardash*, ki izvira iz italijanskega termina *berdascia*, ta pa spet iz arabske besede *bardaji*, ki izvira iz perzijske besede *barah*, kar pomeni 'suženj', oziroma 'deček v ujetništvu' ali 'moški prostitut' (Kessler in McKenna 1978: 26). Termin se je prijel v 18. stoletju, ko so antropologi in drugi raziskovalci z njim poskušali opisati mnogoterost spolov oziroma nebinarne (moške in ženske) družbene vloge pri severnoameriških staroselcih.

staroselskih družbah niso veljali za kulturno anomalijo, ampak so bili integrirani, produktivni in cenjeni člani svojih skupnosti.

V Ameriko prenešena evropska kultura ni poznala primerljivih družbenih vlog. Evropejci *ke(+)*, ki so se srečali *e* z *berdaši*, niso zmogli *e* razumeti in natančno opisati njihove vloge v staroselskih družbah. Maurice Kenny (Mohok, ang. Mohawk) pravi, da je bila institucija *berdaše* bolj značilna za plemena zahodnih planjav (npr. Suji) in tista zahodno od Misisipija (npr. Šejeni, ang. Cheyenne) kot za ljudstva na drugih območjih severne Amerike (Kenny 1988: 17).

Filozof in lingvist M. Kay Martin in antropologinja Barbara Voorhies sta bila prva, ki sta severnoameriške *berdache* moškega biološkega spola opredelila kot tretji spol, njuno žensko različico pa označila kot četrti spol (Martin in Voorhies po Lang 1998: 185–186). Martin in Voorhies sta predpostavila, da *berdache* lahko opredelimo s termini družbeno-kulturnega pojmovanja spola; tako sta poleg ženske in moške spolne identitete priznala še dva dodatna družbena spola (Martin in Voorhies po Lang: 186). Tudi Sabine Lang (1998: 186) poudarja, da imajo ženske-moški in moški-ženske v svoji specifični kulturi ločen družbeni spol. To pomeni, da niso opredeljeni niti kot moški niti kot ženske, kar je razvidno tudi iz terminov, ki jih za označevanje oseb tretjega in četrtega spola uporabljajo v jezikih ameriških staroselcev. Edini skupni imenovalec raznolikih družbenih spolov v ameriških staroselski kulturah je, da je v mnogih obstajal sistem mnogoterih družbenih spolov (Lang 1998: 188–189). Ljudje obeh bioloških spolov so bili na podlagi svojega družbenega spola v skladu s svojo poklicno izbiro in z izražanjem specifičnih osebnosti potez in navad razvrščeni na bodisi moške in ženske bodisi ženske-moške ali moške-ženske (Lang 1998: 188–189). Tudi slovenska sociologinja in antropologinja Jelka Zorn se strinja, da so *berdaši* v teoretskem modelu posebna spolna kategorija (tretji in četrti spol); ne gre namreč zgolj za zamenjavo enega spola z drugim (Zorn 1999: 120).

Predstavnikov *c(+)* družbenospolne kategorije *berdašev* večinoma ne moremo opredeliti kot homoseksualnih, saj v večini severnoameriških staroselskih družb niso predstavljali niti moškega niti ženskega družbenega spola. Poleg tega se niso vsi oblačili kot pripadniki nasprotnega biološkega spola niti ni dokazov o ambivalentnosti njihovega biološkega spola. Pripisovanje ambivalentnosti biološkega spola *berdašem* torej najverjetneje izvira iz zahodnih pogledov na spol. Mnogi antropologi *inje(+)* so namreč predpostavljali *le*, da gre pri fenomenu *berdaše* predvsem za fiziološko komponento (Kessler in McKenna 1978: 25). Jelka Zorn (1999: 123) piše, da so severnoameriške staroselske družbe precej egalitarne in imajo zato fleksibilnejši sistem družbenospolnih vlog. Istospolne zveze so enakopravne raznospolnim, pri tem pa gre predvsem za poudarek na kulturnih vzorcih in institucijah in ne na posameznikih *cah(+)* oziroma na spolnem razmerju. Tako

homoseksualnost kot tudi heteroseksualnost nista opredeljeni kot posamični transkulturni instituciji, še manj pa je to značilno za različne oblike tretjega in četrtega spola. Ženske-moški in moški-ženske so pogosto, nikakor pa ne vedno, stopali v spolno razmerje s partnerji *icami* istega biološkega spola (Lang 1998: 189). Homoseksualnost ima v zvezi z razumevanjem spolnosti *berdašev* smisel *le*, če pri tem trdimo, da so *berdaši* samo igrali vlogo drugega spola (Kessler in McKenna 1978: 28). Če pa na njihovo spolnost gledamo, kot da so bili člani tretje spolne kategorije, je bilo tisto, kar so zahodni antropologi *nje(+)* opredelili *e* kot homoseksualnost, dejansko heteroseksualnost (in obratno). Ker pa so v številnih severnoameriških staroselskih kulturah priznavali mnogotere družbene spole, so bili lahko spolni odnosi, ki so jih imeli ženske-moški ali moški-ženske s svojimi istospolnimi partnerji *icami*, opredeljeni kot homoseksualni *le* na ravni telesne spolnosti, ne pa tudi na ravni družbenega spola (Lang 1998: 189). Ameriški antropolog Walter L. Williams (1992: 93) trdi, da večina severnoameriških staroselskih družb ni bila naklonjena spolnim razmerjem med dvema predstavnikoma *berdašev*. Pri ljudstvu Lakota so moški lahko skrivoma imeli istospolna razmerja, medtem ko predstavniki *ce(+)* *berdašev* tega niso nikoli počeli. V večini skupnosti (npr. Pueblo) so istospolna razmerja med predstavniki *camici(+)* *berdašev* dojemali kot incestna, in sicer zaradi vzpostavljanja posebnih medsebojnih sorodstvenih oziroma sestrskih vezi, saj so se medsebojno naslavljali *e(+)* kot sestre (Williams 1992: 93–94).

Terminološka perspektiva

Sodobnejša raba terminologije v panstaroselskem mnogoterem spolnem diskurzu je večplastna in zelo zapletena. Zaradi zelo različnih mnenj, razlag in opredelitev je nemogoče uvesti enoznačno terminologijo. Tudi terminološke konotacije so nekakšen hibrid ali prehodno presečišče z zahodnim diskurzom LGBTQIA+. Načelo prehodnega presečišča Rodneya Freya (2017) v kontekstu terminološke rabe pomeni, da staroselci *ke(+)* uspešno prehajajo med svojim in zahodnim spolnim diskurzom, ne da bi pri tem oba pomešali. Osebe v sodobnem panstaroselskem mnogoterem spolnem diskurzu jasno poudarjajo njegovo specifičnost in razlikovanje od zahodnega diskurza LGBTQIA+. Seveda pa med njimi opazimo tudi mnoge osebne, krajevne in medkulturne razlike. Pri nekaterih skupnostih je zaradi močne zastopanosti krščanstva zaznati večjo stopnjo sprejemanja zahodnih družbenih vidikov spola, kot sta heteronormativnost in spolni dimorfizem. Veliko je odvisno od stopnje spretnosti prehajanja staroselskih skupnosti med obema – zahodnim in staroselskim svetom. Nekateri staroselci *ke(+)* se v sodobnem panstaroselskem mnogoterem diskurzu raje opredeljujejo z zahodno terminologijo LGBTQIA+, vendar to še ne pomeni, da se ne zavedajo pomena svoje staroselske kulturne pripadnosti in

tradicije. Za nekatere staroselce_ke(+), ki se identificirajo v okviru sodobne mnogoterosti družbenospolnih identifikacij, so terminološke nalepke samo formalnost, ki olajša njihovo vključevanje v sodobni družbeni diskurz.

Velika večina akademikov_čark(+) in posameznikov_c(+) *Two Spirit* zagovarja mnenje, da se lahko kot tak opredeliš le, če si severnoameriškega staroselskega porekla oziroma imaš severnoameriško staroselsko linijo krvnega sorodstva,¹³ svojo spolno identiteto pa opredeljuješ z družbenimi identifikacijami iz staroselskega mnogoterega spolnega diskurza.

Evropejci_ke(+) so se pri opisovanju *berdašev* stoletja zmedeno zatekali k uporabi različnih terminov v španščini in angleščini¹⁴ (Roscoe 1998: 7). Čeprav navedene terminološke prakse niso imele veliko povezav s severnoameriško vlogo *berdašev*, Evropejci_ke(+) niso imeli_e ustrežnejših izrazov za tovrstni družbeni status. Kljub nekoliko ponesrečeni etimologiji se je v antropološki krogih za mnogotere družbenospolne vloge v severnoameriških družbah v 18. stoletju prijel termin *berdaši*. Z njim so antropologi_nje(+) pogosto opredeljevali obredni transvestizem, institucionalizirano homoseksualnost in variabilnost spolov oziroma mnogotere družbene spole (Jacobs, Thomas in Lang 1997: 4).

Pred intenzivno kulturno asimilacijo, ki je postopoma privedla do izgube nekaterih staroselskih jezikov, so staroselske skupnosti za opredeljevanje posameznikov_c(+) v okviru mnogoterosti družbenospolnih identifikacij uporabljale svoje specifične terminologije (Roscoe 2016: 96), kot npr. *winkte* (Lakota), *nadleeh* ali *nadle* (Navaji), *kwido* (Teva), *tainna wa'ippe* (Sošoni), *dubuds* (Paiute), *lhama-na/katsotse* (Zuniji); *alyha/hwame* (Mohave) itd. Navedeni primeri so specifični za posamezna staroselska ljudstva in jih ni mogoče razložiti v okviru dimorfne paradigme o spolu, saj se razlikujejo od terminov, ki so jih uporabljala za opredeljevanje moških in žensk. Pogosto so izražali tudi povezavo med moškostjo in ženskostjo: pri Šejenih so na primer ženske-moške (biološki moški v ženski vlogi) imenovali *heemaneh*, kar v prevodu pomeni 'pol moški in pol ženska' (Grinnell po Lang 1998: 186).

Na tretji letni gejevski in lezbični konferenci staroselcev ZDA in Kanade (Winnipeg, 1990) so skovali termin 'dvo-dušje', *Two Spirit* ali *Two Spirited*. Izraz je bil sprva name-

njen označevanju staroselskih gejev in lezbijk, danes pa se nanaša predvsem na opisovanje številnih preteklih in sodobnih staroselskih vlog in identitet¹⁵ (Tietz po Jacobs, Thomas, Lang 1997: 2), s katerimi se želijo staroselci_ke(+) jasno distancirati od nestaroselskih gejev in lezbijk. Treba je opozoriti tudi na dejstvo, da je angleški termin *Two Spirit* kroveni oziroma generični pojem za severnoameriške staroselske predstavnike, ki se opredeljujejo z različnimi družbenospolnimi identifikacijami, da bi z njim lahko premostili kulturne in lingvistične razlike v različnih ameriških staroselskih skupnostih (Jacob, Thomas, Lang 1997: 3).

V navedeni obrazložitvi termina *Two Spirit* opazimo kontradiktornost, saj Jacobs, Thomas in Lang navajajo, da se danes staroselci, ki se identificirajo kot *Two Spirit*, distancirajo od zahodnega diskurza LGBTQIA+, po drugi strani pa v obrazložitvi termina lahko preberemo, da *Two Spirit* vključuje tudi tradicije družbenospolne raznolikosti drugih nestaroselskih kultur, torej tudi diskurza LGBTQIA+. Navedeno kontradiktornost lahko z vidika prehajanja med zahodno in staroselskimi kulturami obrazložimo kot del vsakdana staroselcev_k(+). Staroselci_ke(+) živijo na presečišču vsaj dveh prehodnih kulturnih realnosti in tako prehajajo med zahodnimi jezikovnimi in drugimi kulturnimi elementi. Nekateri_e(+) se tako identificirajo z družbenospolnimi termini in identifikacijami diskurza LGBTQIA+, drugi_e(+) kot *Two Spirit* in tretji_e(+) z obema. Nekateri_e(+) zavračajo vse navedene možnosti in se opredeljujejo s »tradicionalnimi« poimenovanji za mnogotero družbenospolnih identifikacij in vlog (npr. *winkte* – Lakota). Čeprav lahko termin *Two Spirit* vključuje določene elemente zahodnega diskurza LGBTQIA+, vsaj kar zadeva družbenospolne identifikacije in terminološke okvire, njegovo bistvo temelji na sodobnih severnoameriških staroselskih kulturnih tradicijah, ki so vpete v nenehen proces obujanja, reinterpretacije in izumljanja preteklih kulturnih elementov. Ključnega pomena je tudi, da ima oseba, ki se opredeljuje v okviru mnogoterosti družbenospolnih identifikacij oziroma kot *Two Spirit*, severnoameriško staroselsko poreklo (razen v redkih primerih posvojitve v staroselsko skupnost). Poleg staroselskega porekla pa je zelo pomembno, da oseba skladno s svojo družbenospolno identifikacijo skrbno izvaja svoje v skupnosti zaželene specifične družbenospolne vloge, na-

13 Manjši del staroselcev, s katerimi sem se pogovarjala in se opredeljujejo kot *Two Spirit*, razmišlja v širših klasifikacijskih okvirih in meni, da za identifikacijo *Two Spirit* zadostuje staroselsko in ne nujno severnoameriško staroselsko poreklo. Pri tem ni nujno članstvo v eni od zvezno priznanih staroselskih skupnosti v ZDA (573) ali Kanadi (Prvotni narodi / ang. *First Nations* (634), Metisi in Inuiti).

14 Uporabljali so španske termine *sometricos* ('sodomiti'), *mujerados* (kar v dobesednem prevodu pomeni 'narejena ženska'), *amarionadas* (Marijin, pomeni 'poženščeno'), *putos* ('moški prostitut') in *bardajes* ter angleške termine hermafroditi, sodomiti, moški-ženske, spreobrnjenici, transvestiti in transseksualci (Roscoe 1998: 7).

15 To vključuje predstavnike sodobnih severnoameriških staroselcev v ZDA in Kanadi, ki se opredeljujejo kot geji in lezbijke; sodobne severnoameriške staroselske družbenospolne kategorije; severnoameriške staroselske tradicije, v katerih so mnogotere spolne kategorije in oblike spolnosti institucionalizirane; tradicije družbenospolne raznolikosti drugih nestaroselskih kultur; transvestite, transseksualce in druge transspolne posameznike; *drag queens*, slov. 'kraljice preobleke' (biološki moški, ki v družbeni praksi poseblja družbene vidike ženskosti) in *butches* (biološka ženska, ki ima močno poudarjene družbene vidike moškosti, seveda opredeljuje precej variirajo) (Tietz 1996 po Jacobs, Thomas in Lang 1997: 2).

loge in odgovornosti. Termina *Two Spirit* ni mogoče neposredno prevesti v staroselske jezike¹⁶ (Jacob, Thomas, Lang 1997: 3). Staroselci_ke(+) LGBTQ so v sklopu tretje gejevske in lezbične konference razpravljali_e o želji po terminu, ki bi lahko nadomestil termin *berdaši* in bi hkrati poimenoval različnost njihovih življenj in odnos do staroselskih tradicij spola, različnih oblik spolnosti ter spiritualnosti (Driskill 2011: 12).

Termin *berdaši* je v člankih nestaroselskih avtorjev_ic(+) pogosto sovpadal z zahodnim konceptom homoseksualnosti, čeprav sta ameriška antropologa Charles Callender in Lee M. Kochems v svojem članku 'Severnoameriški *berdaši*' iz leta 1983 jasno opozorila na razlike med opredeljevanjem homoseksualnosti v zahodnih kulturah in istospolnimi razmerji v kontekstu družbenospolne raznolikosti v staroselskih ameriških kulturah (Jacobs, Thomas, Lang 1997: 6). Čeprav se je termin *Two Spirit* razširil v vsakdanjem življenju staroselcev_k(+), so akademski raziskovalci_ke(+) v 90. letih 20. stoletja dvomili, ali lahko oznaka zaobjame kompleksnost spolnih sistemov v specifičnih »plemenskih« družbah (Driskill idr. 2011: 13–14). Na prelomu 20. v 21. stoletje so antropologi_inje(+) v glavnem opustili_e rabo termina *Two Spirit* kot analitične kategorije in raje prešli k analiziranju njegovih lokalnih uporab in pomenov. Veliko število staroselcev_k(+) LGBTQIA2+¹⁷ identiteto *Two Spirit* opredeljuje hkrati kot točko kontinuitete s »plemenskimi« tradicijami in kot deklaracijo o sodobni »medplemnski« identiteti ter politiki (Driskill idr. 2011: 14). Tako želijo prikazati nezdržljivost termina z analitičnim razlikovanjem med tradicionalnim in netradicionalnim.

Čerokejski glasbenik *Two Spirit* Tony Enos poudarja, da termin *Two Spirit* ni specifična definicija spola, spolne usmerjenosti ali pa kakršnokoli samoopredeljevanje z navedenimi frazami, ampak gre prej za krovni termin oziroma nadpomnenko¹⁸ (Spletni vir 2). Citlaxochitl (staroselskega porekla Nanu in P'urepecha) meni, da gibanja *Two Spirit* ne moremo enačiti z novodobnim gibanjem *new age*, ampak gre z vidika ameriške staroselske perspektive prej za povrnitev k starodavnim načinom (Citlaxochitl 2019). Uredniki_ce(+) novejšega zbornika *Staroselske kvirovske raziskave: Kritični posegi v teorijo, politiko in literaturo* v uvodniku tako ugotavljajo, da je trinajstletna raba termina *Two Spirit* prispevala k oblikovanju baze znanja, ki temelji na znanju staroselskih skupnosti (Driskill 2011: 10).

Holistični epistemološki in ontološki pristopi v družbenih vedah

V pričujoči raziskavi predstavljam tako elemente zahodnih kot tudi staroselskih ontoloških in epistemoloških znanstvenih stališč, ki poleg fizičnega in umskega poudarjajo pomen duhovnosti in aktivnega udejstvovanja v vseh človeških in nečloveških vidikih življenja. Za razumevanje koncepta mnogoterosti družbenospolnih identifikacij, spolov in vlog pri severnoameriških staroselcih je nujna inkluzivnost obeh pogledov (zahodnega in staroselskega).

Prehajanje med zahodnimi in staroselskimi kulturnimi elementi je stalnica že več kot 500 let. Pri tem je treba poudariti, da je prehajanje med zahodnimi in staroselskimi kulturnimi elementi v večini staroselskih družb potekalo in še vedno poteka na specifično staroselski način. To pomeni, da so v večini teh družb, ne pa v vseh, uspešno prehajali med zahodnimi in staroselskimi kulturnimi elementi in tako ohranili jedro svoje ontološke in kulturne baze vedenja. V prispevku predstavljam nekatere sodobnejše poglede akademskih teoretskih razprav, ki poudarjajo pomen enakovrednega obravnavanja tako zahodne kot tudi staroselske baze znanja.

Ontološki obrat v antropologiji

Slovenski antropolog Borut Telban o ontološkem obratu v antropologiji¹⁹ opaža, da je pri

prehodu iz kolonializma v globalizacijo postalo pomembno, da se različni svetovi ne razumejo več na kolonialističen oziroma naturalističen, evolucionističen, kulturološki način, ampak da se prepoznavajo skozi svoje lastne realnosti oziroma skozi lastne ontološke značilnosti, ki ne temeljijo na zahodni delitvi na eno naravo (in monoontologijo) in mnoge kulture (in poliepistemologije). (Telban 2017: 8)

Antropologa Martin Holbraad in Morten Aleks Pedersen v knjigi *Ontološki obrat: Antropološka ekspozicija* (2017) razlagata, da je antropološki obrat v svojem bistvu metodološko posredovanje in da je njegovo temeljno prizadevanje ustvarjanje razmer, v katerih lahko nekdo v etnografskem gradivu vidi stvari, ki jih drugače ne bi bil zmožen videti. Epistemološki problem o tem, kako nekdo nekaj vidi, se preusmeri v ontološko vprašanje o tem, kaj je tisto, kar pravzaprav vidi (Holbraad in Pedersen 2017: 4–5).

Muršič o razumevanju ontološkega vprašanja v antropološkem raziskovanju pravi, da v praksi ni mogoče ločevati med epistemologijo in ontologijo, saj se, ko poskušamo lastne izkušnje in izkušnje soljudi zapisati in teoretsko

16 Če bi termin *Two Spirit* želeli prevesti v skupino athapaskanskih jezikov, kot sta na primer navajščina in apaščina, bi to lahko nakazovalo, da ima oseba v sebi oba duha, živečega in mrtvega, kar v njihovi kulturi nikakor ni zaželena situacija (Jacobs, Thomas in Lang 1997: 3).

17 Kratici LGBTQIA+ lahko dodamo še številko 2 za *Two Spirit* / *Two Spirited* ('dvođušne') osebe (LGBTQIA2+).

18 Termin *Two Spirit* ne zmanjšuje vrednosti specifičnih »plemenskih« poimenovanj, vlog in tradicij, ki jih staroselska ljudstva uporabljajo pri opredeljevanju lastnih posameznikov *Two Spirit* (Spletni vir 2).

19 Osnove ontološkega obrata, prvič jasno predstavljene v uvodu knjige *Misliti skozi stvari: Etnografsko teoretiziranje artefaktov* (*Thinking Through Things: Theorising Artefacts Ethnographically*); Henare, Holbraad in Wastell 2007) so bile v marsičem odgovor na krizo v antropologiji, ki se je v 80. letih 20. stoletja začela s postmodernim obratom (Telban 2017: 7).

ovrednotiti, zapletemo, skupna izkušnja pa transsubstancionalizira v pripoved (Muršič 2017: 30).

Odkar kot vrsta uporabljamo simbolno komunikacijo, nam je domena preddiskurzivne izkušnje v glavnem zakrita, bolj ali manj se nahaja radikalno zunaj in onkraj jezika ter drugih simbolnih sistemov, s katerimi jo opisujemo. Toda to ne pomeni, da nam je samo ontično (ali kar tu-bivajoče) nedostopno [...], dostopno je le na epistemološko predelan (tj. umečen, nenaraven) način. (Muršič 2017: 31)

Tudi sama se zavedam pomena moči diskurzivne (družbeno-kulturne in zgodovinske) naddoločenosti razumevanja spola ter omejenosti preddiskurzivne izkušnje. Po drugi strani pa ugotavljam, da ima npr. gibanje *Two Spirit* samo po sebi tudi nekakšno notranjo moč delovanja, ki v določenih okoliščinah izzove predpostavljene družbene okvire ter ustvarja nove oblike družbenospolnega uprizarjanja in potrebo po novih lingvističnih kategorizacijah spolnih identitet. Seveda je tudi razumevanje novih oblik družbenospolnega uprizarjanja in kategoriziranja pogojeno z našo besedno oziroma simbolno interpretacijo sveta. Obe perspektivi oziroma termina – ontologija in epistemologija – sta del našega zahodnega (znanstvenega) miselnega diskurza in interpretacije sveta, ki ga tudi sodobni staroselski antropologi in drugi staroselski raziskovalci spretno umeščajo skladno s svojimi ontologijami in interpretativnimi okviri. Temeljni princip udejstvovanja in doživljanja svetov v severnoameriških staroselskih kulturah ni pogojen z dualizmom »bivajoče samo po sebi v svoji biti« (ontologija) in s »spoznavanjem in analiziranjem bivajočega« (epistemologija), gre za hkratno prehajanje med obema kategorijama; bolj kot za analizo oziroma interpretacijo bivajočega gre za aktivno udejstvovanje v bivajočem. Bivajoče je v nenehnem procesu nastajanja, v katerem ljudje in neljudje (živali, rastline, duhovi) prehajajo in skupaj ustvarjajo ontološke resničnosti (glej Frey 2017).

Temeljni doprinos materialnega ontološkega obrata se mi zdi prav preseganje evro-ameriške epistemološke prevlade v zahodni znanosti, predvsem antropologiji, in enakovredno obravnavanje staroselskih ontoloških perspektiv in epistemologij. Čeprav sta po Telbanu ontološki obrat in ontološka antropologija še vedno etnocentrična, lahko ontološki obrat razumemo kot nov moralni, etični, ekološki in politični poskus ustvariti pravičnejše življenje za vse ljudi (Argyrou po Telban 2017: 9).

Epistemološko-ontološki vidiki staroselskega raziskovanja

Ameriška sociologinja s koreninami v ljudstvu Čeroki Eva Marie Garrouette je opredelila zanimivo teoretično perspektivo »radikalni indigenizem«. Poudarila je njene bistvene značilnosti, zaradi katerih se razlikuje od prejšnjih idej, predvsem tistih, ki so nastale v domeni postkolonial-

ne teorije (Garrouette 2005: 170). Radikalni indigenizem je utemeljen na teoretični predpostavki, da imajo ameriška indijanska ljudstva filozofije o znanju, ki jih lahko razumemo kot racionalnosti oziroma kot artikulirane in koherentne logike za urejanje in spoznavanje sveta. Ta predpostavka omogoča, da staroselske filozofije ne razumemo le kot »zanimive posebnosti«, ampak kot orodje za odkrivanje in ustvarjanje znanja (Garrouette 2005: 170–171). Radikalni indigenizem od raziskovalcev zahteva, da delujejo po predpostavkah, ki izhajajo iz ameriško-indijanskih filozofij (Garrouette 2005: 173). Skupna predpostavka staroselskih filozofij je, da mora raziskovalec za vodilo svojega raziskovanja vzeti »plemenske« tradicije.

Tako kot Garrouette tudi kanadski antropolog in politik Robert-Falcon Ouellette, ki je angleškega in kriškega (ang. Cree) porekla, poudarja, da poskuša njegovo antropološko raziskovanje obstati znotraj holističnega panstaroselskega pogleda na svet, ki je usklajen z glasovi staroselskih raziskovalcev. Če želimo razumeti staroselce, moramo spoštovati celostno-inkluzivni pogled na svet (Ouellette 2010: 93, 97). Gre za filozofijo svobodne volje in osebne moralne izbire ter razumevanja, da so preteklost, sedanost in prihodnost eno. Po Clydeu Hallu, pripadniku Sošonov in Metisov, staroselci_ke(+) verjamejo, da je vse, kar obstaja na tem svetu, krog, rastline, živali in ljudje pa so del tega kroga (Hall po Thompson 1994: 126). Staroselsko matrico sestavljajo ideje nenehnega toka, gibanja in obstoja, ki ga opredeljujejo energetski tokovi, medsebojna razmerja in ideja, da so vse stvari žive. Prostor, obnova in vsi elementi so prežeti z duhom (Ouellette 2010: 96–97). Cilj mora biti in je nenehno dobro počutje, ravnovesje in sinhronija. Inkluzivni pogled na svet kot praktični vodnik predpostavlja ravnovesje med družbenim, civilnim in naravnim okoljem, ki se vzpostavlja na individualni ravni in se širi v družine ter lokalne in svetovne skupnosti. Ouellette sklene (2010: 99), da mora staroselsko raziskovanje uporabljati staroselsko vizijo znanosti in duhovnosti ter jo soočiti z zahodno znanstveno vizijo sveta. Zahodna znanost je prevečkrat obravnavana kot objektivna in sekularna zaprisega, ločena od boga, duhovnosti in področij metafizike, predvsem tistih, katerih obstoja ne moremo dokazati ali videti.

Ameriški antropolog Rodney Frey, ki ima s staroselci_kami(+) z območij ameriške Velike kotline (Great Basin) in Velikih planjav (Great Plains) več kot 40-letne etnografske izkušnje, piše o dveh bistvenih vidikih, ki sta kljub prisilni asimilaciji severnoameriških staroselskih ljudstev pomembno prispevala k ohranjanju staroselske kulturne tradicije. Prvi vidik vključuje pripovedovanje zgodb, drugi pa znanje, ki izvira iz srca, oziroma 'srčno znanje' (*Heart Knowledge*). V vsaki tradicionalni zgodbi staroselcev je globoko zasidran t. i. *miyp*,²⁰ nauk o vsem oziroma nauk, ki izvira iz vseh stvari. *Miyp* je temelj tistega, kar pred-

20 Termin izvira iz jezika Coeur d'Alene (Šilasto srce) ali Schitsu'umish.

stavniki ljudstva Schitsu'umsh (Coeur d'Alene) imenujejo *hnhkvelkhwlne*, svoj način življenja v svetu, ki opisuje njihovo staroselsko znanje in prakse. To so zgodbe, ki se že od daljne preteklosti ustno prenašajo iz ene generacije v drugo, pri čemer ostaja *miyp* zgodbe neomajen in nespremenjen. Poleg *miypa* ima vsaka zgodba tudi svoje »kosti in meso«. »Kosti« vključujejo tako pripovedno nit zgodbe kot tudi njene bistvene in trajne nauke oziroma *miyp* ter njene ontološke principe, ki določajo, kaj je resnično in pravilno. »Kosti« lahko oživimo s pomočjo različnih tehnik pripovedovanja. Frey pravi, da s samim pripovedovanjem zgodbi dodamo »meso« in »mišice« in s tem »kostem« ponovno »vdihnemo« življenje. Starosta ljudstva Schitsu'umsh je nekoč povedal, da je zgodba kakor oseba, s skeletom, z mišicami in mesom; vse kosti je treba obdržati skupaj, ne moraš dodajati novih ali odvzeti nekaterih, vse morajo biti na svojem mestu (Frey 2017: 36–41).

Freyjeva koncepta *miypa* in »kosti«, ki predstavljata nespremenljivo strukturo zgodbe v prostoru in času, poudarjam predvsem zato, ker prav staroselske zgodbe in miti o nastanku sveta pričajo o tradicionalnem obstoju mnogoterih družbenospolnih konstrukcij. Poleg tega zgodbe povezujejo preteklost, sedanjost in prihodnost ter so ključni element vzpostavljanja kontinuitete in preživetja vsebine mnogoterega družbenospolnega diskurza in staroselske kulturne tradicije na splošno. Seveda staroselski spolni diskurz že od prvega stika z evropskimi priseljenci v več pomenih predstavlja prehajanje med kulturnimi elementi. Najprej je treba poudariti, da so staroselska ljudstva že pred stikom z Evropejci_kami(+) in vzpostavitev rezervatnega sistema v začetku 19. stoletja medsebojno trgovala in si tudi sposojala določene kulturne elemente. Poleg tega je vpliv krščanstva staroselski vidik mnogoterosti družbenih spolov potisnil v stanje nekakšne kulturne amnezije. V 60., predvsem pa v 70. letih 20. stoletja so severnoameriški staroselci_ke(+) v spolno aktivističnih gibanjih in organizacijah (npr. GAI, *Gay American Indian*) ponovno začeli_e raziskovati svojo preteklost in tradicijo mnogoterosti družbenih spolov. Res je, da sodobni severnoameriški panstaroselski spolni diskurz predstavlja prehajanje med revitaliziranimi tradicionalnimi staroselskimi družbenospolnimi identifikacijami in vlogami ter zahodnim diskurzom o spolu, vendar revitalizacija oziroma celo ponovno izumljanje staroselskega spolnega diskurza poteka na specifično staroselski način. Tudi Roscoe (1991: 207, 209) v zvezi s tem ugotavlja, da so nekateri akademiki_čarke(+) šli_e tako daleč, da so zanikali_e možnost kakršnekoli povezave med *berdaši* in sodobnimi spolnimi vlogami. Ko so »Indijanci« sprejeli spolne nalepke »belske« družbe, so jih redefinirali na enkratno »indijanske« načine, zato danes njihovega občutka identitete ni mogoče omejiti na definicijo homoseksualne spolne vloge.

Frey (2017: 170–173) razloži, da se 'srčno znanje' (*Heart Knowledge*) pogosto navezuje na sodelovalne načine de-

lovanja, ki temeljijo na drugačnih epistemoloških in ontoloških lastnostih kot 'umsko znanje' (*Head Knowledge*). Srčno znanje temelji na principu enotnosti medsebojnega obstoja in medsebojnega sorodstva (vsi smo sorodniki, vsi smo eno – ljudstva, ljudje, živali, rastline); na načelih enakovrednosti (vseh entitet), recipročnosti (dajati in deliti) in udejevanja (vseh preteklih in sedanjih entitet, ki so v prostornem in časovnem sorodstvu); na transcendentalnih in z živo spiritualno naravo realnosti prežetih medosebnih odnosih; na zgodbi o vseмогоčnem Stvarniku, ki je ustvaril vse; ter na krajevnih ustnih tradicijah in naukih.

Rodney Frey je v intervjuju povedal, da je pomemben del srčnega znanja oziroma staroselske ontologije princip 'prehodnega presečišča' (*transitory intersection*) vseh sodelujočih, ki je dobro predstavljen v modelu zdravilskega kolesa. Če hoče biti kolo v ravnovesju, mora spoštovati načelo integritete, torej morajo biti vse napere kolesa enakovredne. Frey načelo prehodnega presečišča lepo ponazori na primeru svojega staroselskega učitelja Toma Yellowtaila in njegove žene Susie iz ljudstva Vranov (ang. Crow). Tom je bil močan zdravilec in poglavar tradicionalne religije plesa sonca Vranov ter hkrati predani baptist (kristjan), medtem ko je bila njegova žena Susie hkrati plesalka plesa sonca in ena izmed prvih registriranih medicinskih sester »indijanskega« porekla v državi. »V tem nista videla konflikta, spoštovala sta oboje, ampak pri tem obeh vidikov nista pomešala« (Frey 2019). Za staroselce je značilna tudi, če uporabim Freyjevo koncept, empatična prilagodljivost, njihova zmožnost čutnega prilagajanja spremembam na tipične staroselske načine, ne da bi pri tem spremenili svoje nauke. Kljub močnim asimilacijskim pritiskom so se strukturni elementi tradicije mnogoterih spolov ohranili. Tukaj je na mestu predpostavka Marshalla Sahlinsa, da je transformacija kulture način njene reprodukcije (Sahlins po Roscoe 1998: 170).

Frey (2019) razloži, da staroselska ontološka perspektiva ne izključuje fizičnih vplivov na dogajanje, ampak jim pripisuje tudi duhovne vplive, ki lahko spreminjajo stvari. Duhovni svet ima močan vpliv na materialni svet, kar odpre fleksibilnost in številne nove možnosti razumevanja vzročnosti.

Zelo zanimiv pogled na staroselsko epistemologijo, ki se navezuje na najsodobnejše ugotovitve na področju postkvantne znanosti, opiše tudi filozofinja izobraževanja havajskega porekla Manulani Aluli Meyer. Na podlagi holografskih principov in praks oziroma »holografske epistemologije« je zasnovala novo razumevanje inkluzivne filozofije znanja, ki simultano vključuje vse tri naravne vidike: fizično, umsko in duhovno. Izziv je, da trilogije fizično, umsko in duhovno ne vidimo več kot linearnega sosledja, temveč kot simultani in holografski dogodek. Tudi ona opozori na stanje v sodobni klasični fiziki in znanstveni epistemologiji, ki ločujeta objektivnost in subjektivnost, medtem ko je duhovnost v vseh oblikah znanosti

postala novodobna zadrega. Holografska epistemologija poudarja prav vero v celovitost in medsebojno dopolnjevanje staroselske in zahodne klasične znanosti. Za razumevanje polnosti njegovega bistva, oblike in namena je potreben vsak žarek holograma. Pravi, da je »staroselsko« sinonim za tisto, kar je trajno. Pri tem ne gre za nostalgično ali romantično podajanje objektivnih podatkov kot tudi ne za zmanjševanje doprinosov modernosti. Gre predvsem za način delovanja, ki nam ponuja starejše načine gledanja na svet in princip izključevanja nadomešča s sinergijo s klasičnimi znanstvenimi pogledi in sedaj že zahtevami kvantnega sveta (Meyer 2013: 94, 96, 98).

Pisateljica, pesnica in akademska raziskovalka Jaimes M. A. Guerrero, ki je severnoameriškega staroselskega porekla po eni in mestiškega po drugi rodovni liniji, s feministične perspektive opiše vpliv kolonizacije in patriarhalnosti na severnoameriške staroselce, predvsem na ženske, in v zvezi s tem govori o »patriarhalnem kolonializmu«. ²¹ Poleg tega poudari, da evrocentrična definicija »plemenskosti« deluje kot mit, ki izkrivlja resnični pomen skupnosti oziroma »komunalnosti« tradicionalno usmerjenih severnoameriških staroselskih družb. Komunalizem pooseblja temelje staroselske narodnosti in temelji na matrilinarni liniji potomstva in sorodstva. Matrilinarnost je bila pred vplivom ameriške kolonizacije in patriarhalnosti na staroselske načine življenja del večine, če ne vseh severnoameriških staroselskih družb. Komunalni oziroma na skupnosti temelječi modeli upravljanja so ženskam zagotavljali spoštovanje in avtoriteto. Spolni egalitarizem je bil del načinov življenja mnogih staroselskih družb (Guerrero 2003: 63).

Družbeni vidiki panstaroselskega gibanja *Two Spirit* ('dvodušja')

Moja etnografska raziskava temelji tako na sodelovanju z ljudstvom Nez Perce (Nimipuu – *the people* ali 'ljudje') kot tudi s posamezniki v okviru širšega severnoameriškega panstaroselskega mnogoterega družbenospolnega diskurza. Časovno je omejena na obdobje 12 mesecev (november 2018–november 2019), utemeljena pa je predvsem na klasični antropološki metodi opazovanja z udeležbo (na različnih družbeno-kulturnih prireditvah *Two Spirit*, srečanjih in plesih *Powwow*) in uporabi tehnike polstrukturiranih intervjujev ter sodobnejših metod antropološkega raziskovanja, kot je digitalna etnografija (*Facebook*, *Messenger*, avdio-video pogovori). V etnografski raziskavi se osredotočam predvsem na raziskovanje vlog in poslanstva oseb v sodobnem panstaroselskem mnogoterem družbenospolnem diskurzu oziroma gibanju *Two Spirit*. Podrobneje

opredeljujem tudi vpetost oziroma vloge oseb *Two Spirit* in gibanja v sodobnem dekolonizacijskem in emancipacijskem diskurzu severnoameriških staroselcev.

Udeleženci_ke(+), ki so privolili_e v raziskavo, se identificirajo tako v okviru družbenospolnih identifikacij, spolov, spolnosti in vlog v panstaroselskem diskurzu *Two Spirit* kot tudi v okviru različnih mnogoterih družbenospolnih identifikacij v zahodnem diskurzu LGBTQIA+. Udeleženci_ke(+) prihajajo iz različnih staroselskih skupnosti. Stike z udeleženci_kami(+) sem navezala predvsem prek *Facebooka*, različnih organizacij *Two Spirit* in kulturnih prireditev, kot je npr. *BAAITS*²² *Two Spirit Powwow*, ki je bila v San Franciscu februarja 2019.

Naj povem, da občutljivost teme o severnoameriški tradiciji mnogoterosti družbenospolnih identifikacij in vlog še dodatno oteži in zaplete že tako zapleten dostop do terena oziroma udeležencev raziskave. Moja izkušnja kaže, da je večina udeležencev v raziskavi sodelovanje odklonila zaradi močnega dekolonizacijskega diskurza tako v različnih staroselskih skupnostih kot tudi v panstaroselskem gibanju *Two Spirit*. Prvič se tako staroselske skupnosti kot tudi večina staroselskih akademskih raziskovalcev_k(+) *Two Spirit* zavzema za vzpostavitev lastne baze znanja in staroselske epistemologije, kar pomeni, da so relativno zaprti za sodelovanje z nestaroselskimi raziskovalci. Zahodni raziskovalci_ke(+) so zanje nekakšno poosebljenje simbola kolonizacije, ki po mnenju večine še vedno traja. Paradoks je ravno v tem, da se panstaroselsko gibanje *Two Spirit* in panstaroselsko gibanje na splošno v »bolj« tradicionalnem okolju (npr. v rezervatih) lahko razumeta kot zahodni oziroma »belski« način razmišljanja in delovanja, ki daje prednost posamezniku_icam(+) pred skupnostjo, kar ni skladno s »temeljno« staroselsko tradicijo. Veliko staroselcev_k(+) v gibanju za dekolonizacijo ne razmišlja tako radikalno in poudarja pomen obujanja lastne kulturne tradicije v prehajanju in sodelovanju med obema kultura – zahodno in staroselsko.

Druge težave v zvezi z dostopnostjo se deloma navezujejo na nezaupanje in morda strah pred izpostavljanjem in stigmatizacijo tako v staroselski kot tudi širši družbeni skupnosti. Pogosto so osebe v mnogoterem družbenospolnem diskurzu stigmatizirane na več ravneh. Diskriminaciji na podlagi družbenospolne identifikacije in spolne usmerjenosti lahko v ameriški družbi pripišemo še diskriminacijo na podlagi staroselske pripadnosti.

Tretja zelo močna sestavina je krščanstvo. Ne glede na dejstvo, da večina staroselskih religij predstavlja prehajanje med staroselskimi ontološkimi principi in duhovnostjo ter krščansko religiozno doktrino, je večina staroselcev_k v zvezi s spolom in spolnostjo prevzela zahodno heteronormativno in dimorfno spolno matrico. Veliko staroselcev_k kljub veliki želji po dekolonizaciji paradoksalno, vsaj kar

21 Njegova dekonstrukcija zahteva razumevanje kolonialne zgodovine ZDA. Zapuščina patriarhalnega kolonializma je prinesla prevladujoče etnocentrične vidike manjvrednosti nebelih ali nezahodnih »ras« in na splošno žensk v nasprotju z domnevno večvrednostjo anglikanskih evro-ameriških moških (Guerrero 2003: 65).

22 Kratica pomeni *Bay Area American Indian Two-Spirits*.

BAAITS *Two Spirit Powwow*, San Francisco (foto: Arjana Savarin, 2. 2. 2019).

zadeva odnos do tradicije mnogoterosti spolov, reproducira prav te iste kolonizacijske elemente (kot npr. strogo krščansko moralo, ki se navezuje na neodobravanje spolno-identitetne različnosti, ideologijo o spolnem dimorfizmu, patriarhalnost in heteroseksualno spolno matrico). V večini skupnosti, ne pa v vseh, tako hkrati, vsaj kar zadeva odnos do mnogoterih družbenospolnih identifikacij in vlog, potekata dekolonizacija in reprodukcija kolonizacijskih vzorcev. Staroselci ke velikokrat uporabijo krščansko religijo in moralo kot razlago za zavračanje mnogoterosti družbenospolnih identifikacij. Pri nekaterih sta opazna tudi dvom ali strah pred tem, da bi gibanje *Two Spirit* negativno vplivalo na mladino, tako da bi ta javno izpostavljanje specifičnih potreb, identifikacij in vlog posameznika ice(+) (manjšine) postavljala pred potrebe, vloge in identifikacijo s skupnostjo, pri čemer izražajo predsodke o »nemoralnosti« in »nenaravnosti« mnogoterih družbenospolnih identifikacij.

Sodobne družbene vloge in poslanstvo oseb *Two Spirit*

Ker etnografska raziskava še traja, v članku osvetljujem le določene vidike sodobnega staroselskega mnogoterega družbenospolnega diskurza. Predstavljam predvsem razumevanje tega, kako osebe v sodobnem panstaroselskem mnogoterem družbenospolnem diskurzu razumejo svoje družbene vloge in poslanstvo, ter razlike med staroselskim in zahodnim spolnim diskurzom.

Odgovori udeležencev na vprašanje, kako osebe v sodobnem panstaroselskem mnogoterem družbenospolnem diskurzu in skupnosti razumejo svoje vloge in poslanstvo, so skladni in si podobni. Prav vsi udeleženci ke(+) so v povezavi s svojo družbeno vlogo *Two Spirit* poudarili pomen odnosa, pripadnosti in doprinosa k skupnosti. Kot skupnosti sta mišljeni tako skupnost *Two Spirit* kot tudi staroselska skupnost, ki jih pripadajo. Prav odgovornost in dosledno

izvajanje vloge *Two Spirit* v svoji staroselski skupnosti in skupnosti *Two Spirit* sta jedro njihove družbenospolne identifikacije. Vsi so tudi zelo aktivno vpeti e(+) v sam dekolonizacijski diskurz oziroma kulturnoohranitveni proces, ki obsega najrazličnejše vidike, kot so npr. izobraževanje in prenos znanja na mlajše generacije, umetnost, obrt, literarno izražanje, zdravstvena preventiva ter spolni, politični, zemljiški in okoljevarstveni aktivizem itd. Seveda se vloge *Two Spirit* v različnih staroselskih skupnostih razlikujejo, kar je odvisno tudi od različnih kulturnih ozadij. Aodhàn Crawford (staroselskega Čeroki oziroma Aniyunwiya in evro-ameriškega porekla, 31 let) se hkrati opredeljuje kot *nudale asgaya*²³ in kot *Two Spirit*. Aodhàn se včasih težko identificira z vlogo *nudale asgaya*, ker se ne udeležuje tradicionalnih čerokijskih plesov *stomp*, saj jih v Idaho ne prirejajo.

Zato se moja ideja o odgovornostih kot Two Spirit povsem razlikuje od nekoga, ki je Two Spirit in se mesečno udeležuje plesov stomp, saj morajo slednji izpolnjevati svojo odgovornost v skupnosti. Tako je moja odgovornost v lokalni skupnosti ta, da poučujem umetnost.

Aodhàn razloži, da lahko v skladu s svojo vlogo *Two Spirit* opravlja tako tradicionalno moška kot tudi ženska opravila, kar ponazori na primeru slikanja: »Geometrične poslikave so bile delo žensk, medtem ko so bile poslikave zgodbo delo moških, in jaz imam sposobnost, da počnem in poučujem oboje« (Crawford 2019).

Citlaxochitl (stroselskega porekla Nanu in P'urepecha, 27 let) se opredeljuje kot *Two Spirit* in transseksualna ženska. Ko jo vprašam, kako razume svojo vlogo kot *Two Spirit*, pove: »Kot *Two Spirit* oseba ne morem imeti otrok, zato mislim, da je moja vloga izobraževanje in pomoč materam pri vzgoji otrok« (Citlaxochitl 2019).

23 V jeziku Čeroki *nudale asgaya* pomeni *different spirited men* oziroma 'človek različnih duhovnih razsežnosti' (Crawford 2019).

TSM001 (pseudonim; staroselskega Šošoni in Choctaw in evro-ameriškega porekla, 30 let) svojo spolno identiteto opiše kot biseksualno in *Two Spirit*. Ko ga povprašam o njegovi vlogi in poslanstvu v okviru identifikacije *Two Spirit*, odgovori: »Kulturni strokovnjak«. TSM001 pravi, da mu je kot *Two Spirit* in biseksualnemu moškemu dovoljeno opravljati tako moške kot tudi ženske obrede in početi stvari tako z moškimi kot ženskami. »Povedal sem jim, kdo sem – pol moški in pol ženska, zaradi tega se ne identificiram ne kot moški in ne kot ženska, sem oboje hkrati.« Razloži, da je to pri njegovem ljudstvu zelo »star« način biti *Two Spirit* (TSM001 2019).

Frank Manriquez (staroselskega Tongva, Ajachmem in Rarámuri in evro-ameriškega porekla, 66 let), ki svojo spolno identiteto opredeljuje kot fluidno, pravi: »Včasih se počutim kot lezbijka, včasih ne, včasih se počutim kot ..., veš, odvisno od situacije.« Na vprašanje o svoji vlogi *Two Spirit* odgovori: »Služenje skupnosti tako v smislu ožje kot širše skupnosti.« Služenje skupnosti ji pomeni predvsem poučevanje in dajanje; kot pravi: »Moje splošno mišljenje je, da je naše staroselsko poslanstvo skrb za Zemljo« (Manriquez 2019).

John Sneezy (staroselskega porekla Apač San Carlos, 42 let) o svoji spolni identiteti pravi: »Moja spolna identiteta je Apač San Carlos in sem gej.« O svoji vlogi *Two Spirit* pa pove:

Nihče me ne kliče gej ali kaj podobnega, vedno me naslavljajo z osebnim imenom, vedno sem bil nekdo, ki je skrbel za ljudi. Skrbel sem za svojo babico, dedka in sedaj skrbelim za dva najboljša otroka, ki sem jih kadarkoli poznal, in to sta moja nečaka. Sem eden od tradicionalnih ljudi, šivam, pečem, kuham, skrbelim za otroke in naredim veliko stvari za svoje ljudi v rezervatu, ker sem tudi medicinska sestra. (Sneezy 2019)

V okviru načinov življenja v rezervatih, ki jih nekateri staroselci *_ke(+)*, s katerimi sem se pogovarjala, razumejo kot »bolj« tradicionalne, se gibanje *Two Spirit* in na splošno panstaroselsko gibanje lahko razumeta kot zahodni »belški« prevladujoči način življenja. Philip Stevens, antropolog in pripadnik ljudstva Apači San Carlos, mi je zaupal: »Mislim, da je ena od velikih skrbi in pritožb v zvezi s *Two Spirit* ta, da prvič niso obravnavani kot *Two Spirit*, saj niso nujno priznani v teh terminoloških okvirih, pogosto so v skupnosti opredeljeni kot 'geji' ali homoseksualci.« Philip pravi, da se *Two Spirit* ali gejevske posameznike, kot jih sam imenuje, v rezervatu lahko razume kot simbol kolonizacijskih sil; do določene mere bolj zastopajo »belce«. Geji v rezervatu raje slišijo, da jih naslavljajo po imenu. Philip pravi: »Če bi poskušal [za svoje gejevske sorodnike] uporabiti ta termin [*Two Spirit*], bi to lahko dojeli kot namerno ustvarjanje razlik med njimi – v nasprotju s tistim, kar lahko opredelimo kot njihov klan« (Stevens 2019).

Navedene razlike med panstaroselskim in »bolj« tradicio-

Aodhán Crawford, *Seven Arrows Powwow*, Boise (foto: Arjana Savarin, 20. 4. 2019).

nalnim vidikom pogled na vloge in poslanstvo *Two Spirit* v rezervatih še dodatno zapletejo. Paradoks je v tem, da se v panstaroselskem mnogoterem družbenospolnem diskurzu zavzemajo predvsem za dekolonizacijo ter jasno vzpostavljajo razlike med zahodno in staroselskimi kulturami. Dekolonizacijo lahko v panstaroselskem diskurzu nekateri krogi dojemajo celo »militantno«, kar pomeni dobredno očiščenje staroselske kulture zahodnih kulturnih elementov, pri čemer spolni diskurz ni nobena izjema.

Seveda se poraja vprašanje o tem, kaj sploh pomeni »bolj« ali »manj« tradicionalno in zakaj nekateri severnoameriški staroselci *_ke(+)* panstaroselski diskurz razumejo v okvirih zahodne kulturne tradicije. Prilaganje in ponovno izumljanje staroselskih tradicij v skladu z družbenimi spremembami zelo dobro ponazori Frey (2017: 218) na že omenjenem primeru zdravilskega kolesa, ko pravi, da se vsaka izmed različnih naper kolesa med svojim potovanjem elastično prilagaja spreminjajočim se vetrovom. Prilagodljive napere pa so zasidrane v neomajnem in vztrajnem pestu (središču) kolesa, ki predstavlja trajne staroselske nauke in znanje (*miyp*). Tako se staroselska tradicija (tradicionalizem) ohranja in je zasidrana v samem središču kolesa oziroma naukih (ogrodju, skeletu) kulture in se na podlagi družbenih sprememb (kot npr. prisilna asimilacija, prilaščanje staroselskih zemljišč, bolezni, krščanstvo, spolni dimorfizem itd.) izraža z vedno spreminjajočimi se kulturnimi elementi (npr. z ornamentami, različnimi plesnimi stili, s prilagodljivimi načini preživetja, z različ-

nimi pripovednimi stili in tehnikami, z družbenospolnimi identifikacijami in vlogami *Two Spirit* ipd.). Tudi sodobno panstaroselsko gibanje *Two Spirit* tako ohranja kontinuiteto s preteklimi tradicijami raznoterosti družbenospolnih identifikacij in vlog; seveda prožno in s prilagajanjem glede na trenutni družbeni kontekst.

Mišljenja o vlogi in pomenu panstaroselskega družbenega gibanja so med staroselci_kami(+) različna. Tisti_e(+), ki ideji o panstaroselskem povezovanju/gibanju niso preveč naklonjeni, za to navajajo razloge, kot so pretirano mešanje in posploševanje različnih kulturnih elementov, ki so del različnih staroselskih kultur (npr. ceremonije in plesi *powwow*), javno izpostavljanje določenih kulturnih vsebin in »nastopaštvo« posameznikov_ic(+), ki skupnosti ne postavljajo na prvo mesto (npr. »*Wanna be Indian*« / »*Želim biti Indijanec*«) ipd. Po drugi strani pa velika večina staroselcev_k(+), s katerimi sem prišla v stik, prav v medkulturnem oziroma panstaroselskem povezovanju vidi prednost in moč, saj se v različnih staroselskih skupnostih uspešneje izpostavljajo in rešujejo skupna družbenopolitična in kulturna vprašanja. Nekateri staroselci_ke(+) tako tudi panstaroselsko gibanje *Two Spirit* dojemajo kot pretirano posploševanje in mešanje različnih kulturnih tradicij (medstaroselskih in zahodnih) ter nastopaštvo (izpostavljanje manjšine pred skupnostjo). Kljub temu pa večina oseb *Two Spirit* in drugih staroselcev_k(+), s katerimi sodelujem, v medkulturnem povezovanju v panstaroselskem gibanju (*Two Spirit*) vidi moč boja za dekolonizacijo in uspešnejše naslavljanje različnih političnih in družbenih problemov, ki so skupni večini severnoameriških staroselskih ljudstev. Panstaroselsko gibanje (*Two Spirit*) tako na medkulturni ravni prispeva k ohranjanju, reinterpretaciji in učenju staroselskih kulturnih tradicij v duhu družbenih sprememb, vendar to tradicionalnim temeljem ne odvzame bistva, ki je zasidrano v staroselskih načinih obstoja in razumevanja sveta.

Prav na to, kako osebe v panstaroselskem mnogoterem diskurzu razumejo temeljne razlike med panstaroselskim diskurzom *Two Spirit* in zahodnim diskurzom LGBTQIA+, se navezuje moje naslednje raziskovalno vprašanje.

Frank Manriquez mi je o razlikah med dvema gibanjema povedala naslednje:

Ja, gibanji se razlikujeta, kar je malce težko razložiti, saj je to podobno vprašanje o tem, kako se staroselci razlikujejo od nestaroselcev. Pogosto, ne pa tudi vedno, sta v LGBTQ diskurzu še vedno zelo zastopana patriarhalnost in kolonizacija, medtem ko sta v svetu Two Spirit veliko manj dejavna. Resnično mislim, da LGBTQ in spolno neopredeljeni posamezniki vidijo in občutijo svet skozi spolnost (sexual world), medtem ko identifikacija Two Spirit ljudem avtomatsko ne dodeljuje spolne podobe (sexual image); ravno tukaj je razlika, ki je zame osebno zelo pomembna, ker sem popolnejše človeško bitje kot

to. Ne želim, da me moj družbeni spol zaznamuje; sem precej androgena, vendar to avtomatično še ne opredeljuje moje spolnosti. (Manriquez 2019)

Tako kot Frank Manriquez tudi TSM001 poudarja, da v skupnosti *Two Spirit* ne gre nujno za spolnost, spolno usmerjenost ali družbeni spol, ampak prej za prenašanje oziroma izvajanje kulturne tradicije. TSM011 pove: »*Pri gibanju Two Spirit gre bolj za izvajanje kulturnih tradicij, vem pa, da gre v skupnosti LGBTQ bolj za to, da si geje*« (TSM001 2019).

Aodhàn Crawford mi je na vprašanje o razlikah med diskurzom LGBTQIA+ in staroselskim diskurzom *Two Spirit* odgovoril: »*Odgovornost.*« Pri tem je poudaril, da vsak na zadevo gleda nekoliko drugače, vendar se bo sam držal načel svojega učitelja Clydea M. Halla:

Če opravljaš delo, si upravičen do naziva, če dela ne opravljaš, do naziva nisi upravičen. So tudi staroselci_ke(+), ki se ne identificirajo kot Two Spirit, ampak se identificirajo kot LGBT. Veš, to je v redu. Ker ne želijo opravljati dela, ki je predvideno za Two Spirit, se v skladu s tem ne želijo niti identificirati in jim tudi ni treba. Treba je opraviti veliko dela in veliko tega zadeva skupnost. (Crawford 2019)

Aodhàn je v intervjuju odprl še en zelo zanimiv vidik, in to so posvojitve. Zaupal mi je, da je nekdo v »pleme« lahko tudi posvojen, kar je bila praksa tudi v preteklosti, vendar je pri tem poudaril, da se posvojitve ne dogajajo vsak dan. »*Če je nekdo posvojen v pleme, bi rekel, da je zanje vloga Two Spirit odprta, če seveda opravljajo delo*« (Crawford 2019). Navedeni vidik posvojitve nekoliko zrahlja enega od temeljnih pogojev verodostojnosti sklicevanja in opredeljevanja v okviru družbenih vlog in identifikacij *Two Spirit*, in sicer tistega, ki govori o nujnosti staroselske linije sorodstva oziroma krvnega porekla.

Udeleženci_ke(+) raziskave so torej kot temeljno razliko med panstaroselskim mnogoterim in zahodnim spolnim diskurzom LGBTQIA+ poudarili predvsem dejstvo, da pri vlogah in identifikacijah *Two Spirit* ne gre toliko za same oblike družbenospolnih identifikacij, družbenih spolov in spolnih usmerjenosti, ampak prej za to, kako posameznik_ca(+) deluje in odgovorno prakticira svoje družbene vloge v odnosu do svoje staroselske in skupnosti *Two Spirit*. Poudarili so tudi, da se gibanje *Two Spirit* neposredno navezuje na staroselske in panstaroselske kulturne tradicije in je na njih utemeljeno. Ne moramo pa nikakor povsem izključiti pomena družbenih vidikov spola, družbenospolnih identifikacij in spolne usmerjenosti, že zato ne, ker staroselci_ke(+) vsakodnevno prehajajo med staroselsko_kimi kulturno_imi realnostjo_mi in zahodno kulturno realnostjo, ki je zelo »seksualizirana«. Poleg tega je mnogoterost družbenospolnih identifikacij, spolov in spolnih usmerjenosti pomemben identifikacijski element tudi v severnoameriškem panstaroselskem mnogoterem družbenospolnem diskurzu ali gibanju *Two Spirit*.

Sklep

Z veliko mero gotovosti lahko trdim, da je panstaroselski mnogoteri družbenospolni diskurz izredno kompleksen in večdimenzionalen družbeno-kulturni pojav, kar je povezano predvsem z različnostjo samih staroselskih kultur in presečiščnim prehajanjem med zahodnimi in staroselskimi kulturnimi diskurzi. Kompleksnost se kaže tudi v različnih pogledih na severnoameriško panstaroselsko gibanje *Two Spirit*, ki ga nekateri staroselci_ke(+) dojemajo kot »zahodni« način delovanja, saj po njihovem mnenju vključuje preveč posplošitev in javnega izpostavljanja (nastopštva) staroselskih kulturnih tradicij. Spet drugi_e(+) vidijo v panstaroselskem povezovanju pomembno sredstvo boja za dekolonizacijo, revitalizacijo in ohranjanje staroselskih kulturnih tradicij (npr. mnogoterosti družbenospolnih identifikacij, spolov in vlog). Večdimenzionalnost sodobnega severnoameriškega mnogoterega spolnega diskurza se kaže tudi v številčnosti in različnosti mnogoterih družbenospolnih identifikacij, družbenih spolov, oblik spolnosti in družbenospolnih vlog, ki ga opredeljujejo. Razlikujejo se tudi pogledi na rabo terminologije in kvalifikacijske okvire oziroma na to, kdo se lahko opredeljuje kot *Two Spirit*.

Staroselci_kami (+), ki se opredeljujejo v sodobnem mnogoterem družbenospolnem diskurzu, imajo različna mnenja o rabi terminov. Panstaroselski izraz *Two Spirit* je krovni termin, ki vključuje množstvo različnih staroselskih družbenospolnih identifikacij, družbenih spolov, oblik spolnosti in predvsem družbenih vlog, utemeljenih na sodobni tradicionalni reinterpretaciji preteklosti. Termin »sodobna tradicionalnost« uporabljam za lažjo časovno kontekstualizacijo. Poleg tega želim opozoriti na dejstvo, da so temelji sodobnega panstaroselskega diskurza *Two Spirit* v svojem bistvu še vedno tradicionalni. V življenju severnoameriških staroselcev_k(+) so spremembe nekaj povsem običajnega in del ciklične vzročne povezanosti vsega, kar v materialnem in duhovnem svetu biva in obstoji. Zelo na mestu je Freyev termin »empatična prilagodljivost«, ki ponazarja, da se je večina staroselskih družb uspela dokaj uspešno in fleksibilno prilagajati različnim obdobjem korenitih družbenih sprememb in pritiskov (npr. asimilacijske politike, bolezni, etnocid, pokristjanjevanje, odvzem zemljišč itd.), ne da bi pri tem izgubile bistvo, ogrodje in jedro svoje kulture tradicije (temeljni nauki o življenju).

Načelo empatične prilagodljivosti lahko navežemo tudi na vsebino sodobnega panstaroselskega diskurza *Two Spirit*. Nekateri staroselci_ke(+) se v diskurzu *Two Spirit* opredeljujejo z LGBTQIA+ identifikacijami in terminologijo. Diskurz *Two Spirit* tako vključuje tudi nekatere elemente zahodnega diskurza LGBTQIA+, kar je povsem logično, saj severnoameriški staroselci živijo v nenehnem srečevanju z zahodno kulturo. Čeprav diskurz *Two Spirit* vključuje nekatere vidike diskurza LGBTQIA+, ti niso jedro identifikacije *Two Spirit*, ki temelji predvsem na starosel-

ski (sodobni) kulturni tradiciji in odnosu do izpolnjevanja (družbenospolnih) vlog in odgovornosti do staroselske skupnosti in skupnosti *Two Spirit*. V diskurzu *Two Spirit* torej ne gre samo za identifikacijo v revitaliziranih tradicionalnih družbenospolnih okvirih, ki se do določene mere prekrivajo z zahodnim diskurzom LGBTQIA+, ampak predvsem za izpolnjevanje družbenih vlog in odgovornosti, ki jih ta identifikacija predpisuje. Pomembno je torej izpolnjevanje družbenih vlog *Two Spirit* v odnosu do staroselske skupnosti in gibanja *Two Spirit*. Na podlagi pridobljenih etnografskih podatkov in obstoječe literature lahko sklenem, da sta temeljna klasifikacijska okvira identifikacije *Two Spirit* severnoameriško staroselsko poreklo (ne pa nujno tudi članstvo v katerem izmed zvezno priznanih staroselskih ljudstev) in osebna identifikacija z mnogoterimi družbenospolnimi identifikacijami, spoli, spolnostjo in vlogami, ki nastopajo v diskurzu *Two Spirit*. Klasifikacijski okviri so do določene mere tudi prožni, saj so osebe lahko v staroselsko skupnost posvojene in se prav tako lahko opredeljujejo kot *Two Spirit*. Pri tem pa morajo zavestno izpolnjevati svoje družbene vloge in odgovornosti. Po drugi strani nekateri predstavniki *Two Spirit* menijo, da klasifikacijski okviri identifikacije *Two Spirit* presegajo severnoameriški staroselski družbeno-kulturni diskurz in da jih lahko razširimo na katerokoli staroselsko poreklo v svetu. Prisilna asimilacija ter prevzemanje krščanskih verskih elementov in zahodne ideologije spola sta v veliki meri prispevali k zavračanju posameznikov_c(+) z mnogoterimi spolnimi identifikacijami. Opažam, da je v rezervatih morda več predsodkov do neposrednega izpostavljanja tradicije mnogoterosti družbenospolnih identifikacij, spolov in vlog. To je pogojeno predvsem z dejstvom, da staroselski načini življenja v ospredje postavljajo skupnost (skupno dobro) in ne posameznika. Čeprav starešine tradicije mnogoterosti spolov ne obešajo na veliki zvon, dobro vedo, za kaj gre. V urbanih naseljih sem naletela na nasprotno situacijo. Po eni strani je več prostora za odprt dialog in izpostavljanje pomembnosti obujanja tradicije mnogoterosti spolov, po drugi strani pa velika večina urbane mladine slabo pozna tradicionalne zgodbe in mite, ki se navezujejo na pretekle mnogotere spolne tradicije. Za to je delno odgovoren kulturni vakuum, ki je zaradi množičnega preseljevanja staroselcev v mesta v 50. letih 20. stoletja nastal kot posledica »Indijanskega« preselitvenega zakona.²⁴

²⁴ Leta 1948 je William Brophy postal novi komisar Urada za »indijanske« zadeve (Bureau of Indian Affairs, BIA) in uvedel politiko preseljevanja staroselcev v mesta, kjer so bile zaposlitvene možnosti boljše kot v rezervatih (Boxer 2009: b. n. s.). Indijanski preselitveni zakon (Indian Relocation Act, 1956) je bil del ukinitvene (terminacijske) politike (1953–1969) zvezne vlade ZDA, ki se je nanašala na severnoameriške staroselce. Staroselska ljudstva, ki jih je zajela ukinitvena politika, so morala svoja zemljišča in lastnino razdeliti članom skupnosti in razpustiti svoje vlade, izgubila pa so tudi pravico do zveznih ugodnosti in storitev (Spletni vir 3). Program Indijan-

Sklenem lahko, da je sodobni panstaroselski mnogoteri spolni diskurz povezujoča mreža specifičnih mnogoterih družbenospolnih identifikacij, družbenih spolov in vlog, ki so utemeljene na revitalizaciji in prilagajanju staroselskih kulturnih tradicij sodobnemu družbenemu diskurzu. V tem smislu ostaja, kljub reinterpretaciji pretekle tradicije severnoameriškega mnogoterega spolnega diskurza, sodobni panstaroselski diskurz *Two Spirit* v svojem jedru tradicionalen in predstavlja kontinuiteto s preteklostjo. Panstaroselski mnogoteri spolni diskurz nastopa kot mreža oziroma komunikacijska povezava. Ta omogoča sodelovanje oseb, ki se identificirajo v okviru mnogoterega spolnega diskurza in hkrati živijo v različnih staroselskih kulturnih okoljih. Temeljni poslanstvi gibanja sta osebam v mnogoterem spolnem diskurzu ponovno zagotoviti častno mesto v staroselskih skupnostih in dekolonizacija oziroma kulturna in politična revitalizacija staroselskih načinov življenja.

Zahvala

Etnografsko raziskavo o mnogoterosti spolov pri severnoameriških staroselcih izvajam med gostovanjem na Oddelku za sociologijo in antropologijo Univerze v Idahu (ZDA) v sklopu doktorskega študija na Oddelku za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. Gostovanje na Univerzi v Idahu mi je v akademskem letu 2018/19 omogočila podpora Fulbrightovega študentskega programa za tuje študente.

Literatura

BOXER, Andrew: Native Americans and the Federal Government: Andrew Boxer Traces the Origins of a Historical Issue Still as Controversial and Relevant Today as in Past Centuries. *History Today* 64 (9), <https://www.historytoday.com/archive/native-americans-and-federal-government>, 8. 5. 2019.

CALLENDER, Charles in Lee M. Kochens: The North American Berdache. *Current Anthropology* 24 (4), 1983, 443–470.

DRISKILL, Qwo-Li: Introduction. V: Qwo-Li Driskill, Chris Finley, Brian Joseph Gilley in Scott Lauria Morgensen idr. (ur.), *Queer Indigenous Studies: Critical Interventions in Theory, Politics and Literature*. Arizona: The University of Arizona Press, 2011, 1–28.

FREY, Rodney: *Carry Forth the Stories: An Ethnographer's Journey into Native Oral Tradition*. Pullman: Washington State University Press, 2017.

GARROUTTE, Eva Marie: Defining "Radical Indigenism" and Creating an American Indian Scholarship. V: Stephen Pfohl, Aimee Van Wagenen, Patricia Arend, Abigail Brooks in Denise Leckenby (ur.), *Culture, Power, and History: Studies in Critical Sociology*. Boston: Brill Academic Publishers, 2005, 169–198.

skega preselitvenega zakona se je postopoma širil in do leta 1960 je, v primerjavi z osmimi odstotki leta 1940, že približno 30 odstotkov severnoameriških staroselcev živel v mestih (Boxer 2009: b. n. s.).

HOLBRAAD, Martin in Axel Morten Pedersen: *The Ontological Turn: An Anthropological Exposition*. Cambridge: Cambridge University Press, 2017.

JACOBS, Sue-Ellen, Wesley Thomas in Sabine Lang: Introduction. V: Sue-Ellen Jacobs, Wesley Thomas in Sabine Lang (ur.), *Two-Spirit People: Native American Gender Identity, Sexuality and Spirituality*. Illinois: Board of Trustees of the University of Illinois, 1997, 1–18.

JAIMES GUERRERO, M. A.: "Patriarchal Colonialism" and Indigenism: Implications for Native Feminist Spirituality and Native Womanism. *Hypatia* 18 (2), 58–69.

KESSLER, J. Suzzane in Wendy Mckenna: *Gender: An Ethnomethodological Approach*. Chicago: University of Chicago Press, 1978.

LANG, Sabine: Lezbijke, moški-ženske in dvojna duša: Homoseksualnost in družbeni spol v prvotnih ameriških kulturah. *Delta* 4 (3–4), 1998, 183–213.

MEYER, Manulani Aluli. Holographic Epistemology: Native Common Sense. *China Media Research* 9 (2), 2013, 94–101.

MURŠIČ, Rajko: Etnografsko bivažoje in bistvo antropološke vednosti: O mnogoterosti intelektualne ontološke mode in banalnosti vsakdanje resničnosti. *Glasnik SED* 57 (3–4), 2017, 27–32.

OUELLETTE, Robert-Falcon: Pan-Indigenous Anthropology: Differing Needs. *Altérités* 7 (2), 2010, 95–118.

ROSCOE, Will: *The Zuni Man-Woman*. New Mexico: University of New Mexico Press, 1991.

ROSCOE, Will: *Changing Ones: Third and Fourth Genders in Native North America*. New York: St. Martin's Press, 1998.

ROSCOE, Will: Sexual and Gender Diversity in Native America and the Pacific Islands. V: Megan E. Springate (ur.), *LGBTQ America: A Theme Study of Lesbian, Gay, Bisexual, Transgender and Queer History*. Washington DC: National Park Foundation, 2016, 91–101.

KENNY, Maurice: Tinselled Bucks: A Historical Study in Indian Homosexuality. V: Will Roscoe (ur.), *Living the Spirit: A Gay American Indian Anthology*. New York: St. Martin's Press, 1988, 15–31.

TELBAN, Borut: Ontološki obrat v antropologiji deset let po izbruhu. *Glasnik SED* 57 (3–4), 2017, 7–11.

THOMPSON, Mark: *Gay Soul: Interviews and Photographs by Mark Thompson*. New York: Harper Collins Publishers, 1994.

WILLIAMS, Walter L.: *The Spirit and the Flesh: Sexual Diversity in American Indian Culture*. Boston: Beacon Press, 1992.

ZORN, Jelka: Homoseksualnost: (De)konstrukcija spola in seksualnosti – antropološka in feministična perspektiva. *Delta* 5 (1–2), 1999, 117–131.

Ustni viri

CITLAXOCHITL, intervju, Moscow, 16. 3. 2019.

CRAWFORD, Aodhàn, intervju, Moscow, 21. 2. 2019.

FREY, Rodney, intervju, Moscow, 8. 4. 2019.

MANRIQUEZ, Frank L., intervju, Moscow, 18. 2. 2019.

TSM001 (pseudonim), intervju, Moscow, 3. 3. 2019.

SNEEZY, John, intervju, Moscow, 18. 2. 2019.

STEVENS, Philip, intervju, Moscow, 30. 4. 2019.

Spletni viri

Spletni vir 1: BRAYBOY, Duane: Two Spirits, One Heart, Five Genders for European Settlers the Original Peoples Way of Life Was Perplexing, Including the Two Spirits Tradition. *Indian Country Today*, 8. 9. 2017; https://newsmaven.io/indiancountrytoday/archive/two-spirits-one-heart-five-genders-9UH_xnb-fVEWQHWkjNn0rQQ/, 15. 3. 2019.

Spletni vir 2: ENOS, Tony: 8 Things You Should Know About Two Spirit People: Two Spirit Has Been Present for Countless Generations that Predate LGBTQ Terminology. *Indian Country Today*, 28. 3. 2017; <https://newsmaven.io/indiancountryto->

<day/archive/8-things-you-should-know-about-two-spirit-people-294cNolj-EGwJFOWEnbbZw/>, 15. 3. 2019.

Spletni vir 3: Ethnogeriatrics 1953 to 1969: Policy of Termination and Relocation; https://geriatrics.stanford.edu/ethnomed/american_indian/learning_activities/learning_1/termination_relocation.html, 8. 5. 2019.

Spletni vir 4: National Congress of American Indians: Tribal Governance; <http://www.ncai.org/policy-issues/tribal-governance>, 1. 7. 2019.

Spletni vir 5: The United States Department of Justice: About Native Americans, 17. 6. 2014; <https://www.justice.gov/otj/about-native-americans#otj28>, 3. 7. 2019.

Spletni vir 7: Oklahoma Historical Society: Pan-Indian movements; <https://www.okhistory.org/publications/enc/entry.php?entry=PA010>, 30. 9. 2019.

Roles and mission of the contemporary multiple genders discourse among North American indigenous peoples

The article shows the complexities, performativity and understandings of the modern North American Pan-Indigenous Two Spirit or multiple genders movement. The research is based on ongoing ethnographic field work in Idaho, USA. The Pan-Indigenous multiple genders discourse is extremely complex and a multidimensional sociocultural phenomenon. This is primarily connected with the diversity of Indigenous cultures themselves and the transition between Western and Indigenous cultural discourses. The multidimensionality of the Two Spirit discourse is also reflected in the multiplicity and diversity of gender identifications and social roles that define it. Moreover, there are differing views regarding the usage of identification terminology and qualification frameworks (who can identify as Two Spirit). The author emphasises that, although the contemporary Pan-Indigenous Two Spirit discourse is a matter of awakening and reinventing certain cultural elements of the “past”, its foundations are still traditional. The Two Spirit discourse includes some aspects of LGBTQIA+ identifications and terminology, however, they do, however, not represent the core of the Two Spirit identification. The core of the Two Spirit identification is based primarily on Indigenous cultural traditions and attitudes toward fulfilling social gender roles and responsibilities within the Indigenous and Two Spirit communities. As the main differentiations in juxtaposition to the Western LGBTQIA+ movement Two Spirit persons highlighted their obligations to the community service and the fact that the Western LGBTQIA+ movement is more about gender and sexual identifications. The article also initiates a discussion about the more inclusive approaches to epistemology which included the Western and Indigenous perspectives of knowledge in equal measure. The basic mission of the Two Spirit movement is to once again provide an honourable place for Two Spirit people within Indigenous communities and cultural preservation of Indigenous ways of life.